

Олександр ФЕДОРУК

ВЕЛИЧНА МИСТЕЦЬКА ЗБІРКА КОЛЕКЦІОНЕРА

У середині 90-х минулого століття я приїхав у службових справах до Одеси і тоді відбулося моє знайомство з Михайлом Зинівійовичем Кнобелем, про якого мені було відомо, що він колекціонує твори одеських — і не лише одеських, а загалом українських — художників. Приблизно в той самий час головний редактор журналу «Образотворче мистецтво» Микола Маричевський заходився видати альбом про мистецьку збірку Кнобеля і запропонував мені бути одним з його авторів. Завдяки ініціативі та старанням діяльного п. Миколи альбом побачив світ, що називався «Мистецтво Одеси в колекції Михайла Кнобеля», а в ньому з'явилася моя стаття «Аби стати святом для очей». Я погодився написати її, тому що перед тим познайомився з одеським колекціонером. Пригадую свій перший приїзд: він пригрів мене у типовій комунальній двокімнатній квартирі, що від підлоги до стелі була заставлена картинами. У папках лежали графічні аркуші, а вздовж по периметру кімнати були розставлені скульптурки, здебільшого ще живого тоді і популярного серед нас, киян, Миколи Степанова, Олександра Князика, Миколи Худолія. Степанов, як виявилось, любляв узагальнювати власні, — сьогодні їх перечитую, — глибокі спостереження про природу і корені національного мистецтва. Кнобель тоді, — це мені на вухо сказали одесити — займався сяким-таким бізнесом, часто прив'язаним до ремонту квартир, а усі вільні гроші вкладав у мистецтво. Мав він тоді добру славу колекціонера, знавця мистецтва і гарну репутацію людини, яка розуміється на мистецьких справах. З Кнобелем ми тоді засиділися довгенько, тому що він взявся знайомити мене зі своєю колекцією... Потім у нас відбулося ще декілька зустрічей як в Одесі, так і в Києві під час його приїздів. Отже, на замовлення Миколи Маричевського, тодішнього головного редактора журналу «Образотворче мистецтво» я написав оцю статтю «Аби стати святом для очей», в якій писав «...про народження приватного колекціонування, яке, почасти у післявоєнний період, мало напівконспіративний характер. Головним меценатом могли виступати

лише державні інституції, ініціативи окремих осіб не схвалювалися. За таких умов справа колекціонування була ризикованою. Але попри такі несприятливі обставини, починаючи з 1960-х, рух колекціонування, спричинений розвитком краєзнавства і потребою збереження національної спадщини, виявляє благо-родні діяння багатьох ентузіастів, набуває нових ініціатив.

В Одесі не бракувало меценатів, колекціонерів, які щедро винагороджували місто зібраними пам'ятками культури, мистецтва. В Одесі жили власними не прошеними уявленнями про морально-естетичні обрії; підтримка художників, розуміння законів мистецтва і законів його були не масовими і мали своїх лідерів, що в критичну хвилину ставали добрими друзями, порадиниками, підтримували нові таланти.

У мистецтві Одеса, як нам здається, завжди задавала тон Україні, визначала віхи образотворчого поступу і стимулювала творчі ініціативи. Це особливо відчутно на сучасному зрізі, починаючи з кінця 1960–1970-х.

Традиційна вісь одеського інтелектуального клімату і вишуканого художнього менталітету виявляється в той спосіб, що мистецький ринок починає диктувати нові форми стосунків у площині суспільних зацікавлень “творець-покупець”. Ці рядки писалися на зорі міленіуму, коли формувалися реалії відносин між людьми і на екранах телевізорів фокусувалися шаблі псевдолідерства. Нове політиканство вишкірювало зуби, вводячи посполитий люд в чергову оманливу спокусу довір'я фарисейській брехні. Однак, мистецтво жило за своїми локальними законами, в скрутні часи становлення суспільних відносин воно формувало модерні цінності. Демократичну романтичність часу виколисували численні мистецькі презентації, групові та індивідуальні виставки, заявки про постмодерне мистецтво і присутність українського мистецького гурту в ньому. Відбувалася зміна мистецьких поколінь і в зв'язку з цим переоцінка художніх вартостей».

Як я уже згадував вище, із Кнобелем згодом ми зустрічалися неодноразово, коли він приїжджав до Києва, аби закупувати якісь твори, що ставали об'єктом його зацікавлень, або готувати виставку власної колекції в столичному художньому музеї, або ж із якоюсь іншою метою до популярної на ту пору Спілки художників. Звичайно, виставка з колекції Кнобеля, що відбулася у 2003 р. в Національному художньому музеї України, запам'яталася багатьом. Вона розкрила, гадаю, рух, ініціатив з приватного колекціонерства в Україні — немовби вітер, що напнув вітрила і прискорив ходу цього руху.

І якщо змінився клімат мистецької аури Одеси в динамічний спосіб, якщо дедалі більше випогоджувалося, з'являлися нові імена, почастишали виставкові презентації, одесити з надійними компасами рушили в усі мистецькі галереї світу — то в цьому теж немала заслуга Кнобеля: прикладом особистих ініціатив він запалював та надихав інших до дії, додавав віри.

Що ще вирізняло одеського колекціонера? Його відкритість, прямолінійність суджень, розуміння ним моральної вартості власного зібрання творів, бережливе, на глибокому почуттєвому рівні закріплене ставлення до кожного конкретного твору — афішованого майстра чи амбітного новачка. Правилком Кнобеля стало: «Я купую». Коли в гру вступав автор, то він міг прийняти запропоновані правила гри, або від них спокійно, добровільно відмовитись — ніхто нікого не силував.

Минали літа, наше знайомство з Кнобелем не припинялося, хоча і були, траплялось, тривалі мовчанки викликані професійною зайнятістю, але й були телефонні дзвінки з різними пропозиціями про дальшу співпрацю.

Мінялися засади мистецького руху: зростало галерейництво, народжувався антикваріат, а з ним фокусувалася аукційна політика; мінялися художні уподобання, смаки, сходили зі сцени одні покоління, їх витісняли інші, — одне слово, українське, в тому числі мистецтво одеситів ставало на очах цікавішим, багатограннішим, багатшим на вільну незалежну художню думку, набуваючи небачених до того свіжих барв, відтінків і за духом ініціації зближуючись дедалі більше з художньою культурою Заходу, яка впродовж десятиріч до того розвивалася в умовах свободи творчості. Зрозуміло, лещата залізної завіси, що майже впродовж усього ХХ століття роз'єднувала два світи, впали навк і безповоротно. Поволі зроджувалися уявлення про приватне колекціонерство: і в Києві, і в інших містах багаті люди, наукова інтелігенція (аж ніяк не «нові українці») виявили зацікавлення до мистецьких творів. Професія художника ставала популярною. Мистецькі виставки в галереях оживили духовний клімат українського простору. Кнобель із завзятістю Магеллана далі займався улюбленою справою і про його колекцію не говорили хіба що лише німі <...> збірка обіймала здебільшого твори одеситів 1960–1990-х, багато цих творів склали підвалини одеського андеграунду, і це була цілковито «інша культура», на противагу культурі соцреалізму, яку в минулому наполегливо культивувала офіційна держава.

Потім дійшли до Києва слухи: Кнобель, мовляв, свою велику колекцію, що налічувала багато творів, продав іншому одеському колекціонерові банкірові Вадимові Мороховському. Отже, продав те, що складало зміст його життєвих пошуків. Продав усю збірку — і стіни кімнат осиротіли, кімната стала пустою. Залишилися, однак, твори, без яких життя було б немилим. Отже, Кнобель розлучився зі своєю колекцією. Так воно мало бути і сталося: колекція Кнобеля заклала основу приватного Музею сучасного мистецтва Одеси... Далі — сиринство: як бути і що робити? Вагань довгих не було. З таким самим завзяттям, невтомною енергією, впертістю, самопожертвою, із таким самим стоїцизмом Кнобель розпочав свою колекціонерську місію повторно. Альпініст йде в гори,

де на кожному кроці його чатує небезпека. Він може загинути, і знає про це, але він обирає для себе лише такий шлях, а інших шляхів для себе не визнає.

Не в Монте-Карло, і не в Брайтон Біч, не на Канари Кнобель їздив розважатися, не в нічні клуби з «новими українцями» походжав, не скуповував виноградники у Криму чи ліси в Прикарпатті, а усе, що мав, до чого йшов, на що надіявся й чого наживався, починав з мертвої точки, «з нуля» збирати картина за картиною, придивляючись, прицінюючись, пришвартовуючись до того чи іншого імені, а часто до молодих, амбітних, відважних штурманів мистецтва, що вирушали в далеке плавання у пошуках мистецького іміджу, нікому не знані, не визнані мистецькі колумби, наразі не поціновані професійними арт-ділерами, хитруватими посередниками; почав заводити для справи знайомства з керівниками проектів, чи, як їх почали на західний кшталт величати, кураторами. Як колись у молоді роки, усю енергію присвятив збиранню мистецьких творів — з дня в день, тижнями, місяцями, — вже не роками, — жив справою, якій слугував з молодечим завзяттям.

Отож у новій колекції, яку Михайло Зиновійович зібрав на одному подиху, буквально за кілька років, було що показати розбірливій одеській публіці, а означало це: мистецький світ не стоїть на одному місці, з'явилося нове, а за ним, а за ним ще одне, новітнє покоління митців — рух безупинний, кроки культури, придивлятися слід було перед тим до нинішніх запитів, знову крок за кроком, отой Роденівський Крок відліку початку і далі тією самою дорогою комплектування нової збірки — на то пішло років з п'ять; і він, 75-річний ювіляр, уже хворий, але з тією самою енергією, несамовитою силою волі й однострійністю приймає важливе для себе рішення оприлюднити її 4 липня 2013 р. в Одеському музеї західного і східного мистецтва. На цю свою виставку-презентацію колекціонер Кнобель запросив мене до себе в Одесу і я не міг йому відмовити, полишив у Києві усі справи. Готуючись до цієї виставки, він, зібравши усі сили, «напруживши м'язи», 2012 р. опублікував новий ошатний альбом. В його підготовці взяли участь одесити, його колеги, друзі, — альбом одержав назву «Новая коллекция. Михаил Кнобель». Просто і ясно. Зрозуміло: була колись велика збірка творів, а тепер з'явилася уже — колекція нова.

Одеситів у першу чергу вразила новина про несподівані кнобелівські ініціативи загальнокультурного масштабу, одеситів полонила неординарність проекту, одесити вчитувалися в репрезентаційний текст: «Альбом-каталог “Нова колекція Михайла Кнобеля” об'єднує зібрані ним за минуле десятиріччя численні живописні твори художників кількох генерацій, відомих та молодих майстрів, а також твори скульптури малих форм. Альбом засвідчує якісний зріз колекції, розширює наші знання про сучасне мистецтво останніх десятиріч. Позитивна ознака видання виявляється в тому, що альбом живопису доповнений антологією

“Вірші на мольберті”, яка вперше видається окремо, — взірцями поетичної творчості одеських художників, що роздумують про світ, про себе, власне, про творчість». Альбом супроводжували вдумливі судження фахівців про художньо-естетичне наповнення колекції, а сама мистецька збірка одержала назву «Нова колекція Кнобеля», — і у вступній частині видання це було щире зізнання професіоналів, бо вони добре знали історію культури свого краю, шанували традиції одеського мистецького колекціонування. Водночас вони немовби підсумовували досвід традиційної настанови одеситів на активну рецепцію мистецтва, привчаючи місто до фактору бережливого ставлення до нього — до формату охорони та збереження мистецького продукту. І виставка творів колекції, і сама презентація альбому показали: у центрі суспільної уваги постає постать Михайла Кнобеля як продовжувача славетних традицій оберігання одеської мистецької спадщини. Очевидно було, що він своїми ініціативами — енергією та інтелектом зроджує уяву про славетне минуле Одеси, може слугувати прикладом для наслідування й зроджувати нові схеми відносин між художником та містом. Отже, в такий спосіб вибудовувалася вертикаль моделі, що виструнчувала ознаки гармонії в історії сучасного ідеального міста, яке брало мистецтво під свою опіку, а мистецтво в такий спосіб формувало шкалу нових ціннісних орієнтирів.

Свого часу Кнобель став на той шлях, який пасував йому найбільше — це було виявом його глибокого зацікавлення мистецтвом, що через роки переросло у професійну дружбу з художниками, а в зв'язку з цим у глибоке усвідомлення й знання сучасного мистецтва, яке розвивалося без належної суспільної й в першу чергу державної опіки. Цей шлях вимірювався роками ефективного цілеспрямованого руху, який не передбачав зволікань, зупинок та сумнівів. Шлях Кнобеля сумував сумарний відлік сходження до мистецької Говерли. Його супроводжували емоційні потоки — з одного боку, позитивні, схвальні, з іншого — заздрісні, улесливі, нещирі.

Кнобель заявив публічно власну активність. Він виявив громадянську позицію — мужньо зізнався, що ось за характером він такий, а не інший, що ось окреслює власне лінію своєї громадянської перспективи. Безперечно, здогадувався й розумів: від нього чекали чогось великого, тому не марнував свого часу, що дозволило йому невдовзі, через короткий відрізок часу, вкотре зізнатися: «Сьогодні і в моєму новому помешканні стіни від підлоги до стелі завішані картинами. І це вже після того, як моя перша колекція пішла до Музею сучасного мистецтва Одеси, а більша частина другої колекції розмістилася в моїй галереї на Італійському бульварі. Я вже не можу жити без картин, прокидаюся вночі і дивлюся на них, перевіряю кріплення, вдивляюся в образи...

Я люблю показувати свої колекції. Завжди вважав, що картина живе, коли на неї дивляться. Лише зацікавлений погляд глядача дарує малярському

полотну енергію життя. І праця художника набуває сенсу, коли його натхнення, переживання, думки передаються глядачеві. Так відбувається велика таїна мистецтва — щира розмова зі світовидом». Як бачимо, нотки щирого зізнання колекціонер, скеровував у річище власного життєвого призначення. Воно і формувало сутність його неординарної біографії. Передусім це був фанатичний аскетизм: той, хто вірить у святощі, той відає їм належне пошанування. Той утримує самопошанування не на рівні показного ритуалу, а несе цей вогонь у глибинах свідомості.

Отже, влітку, в перших числах спекотливого липня 2013 р, якраз тоді, коли в Одеському музеї західного і східного мистецтва відкрилася експозиція «нової колекції», з'явився цей елегантний альбом «Михайло Кнобель. Нова колекція. Продовження» — тобто через одинадцять років після виходу першого, що був задуманий ще живим на ту пору Миколою Маричевським. І ще одна хронологічно важлива деталь: презентація першої колекції Кнобеля відбулася в Одеському художньому музеї 2003 р., а рівно через десятиріччя — повторна зустріч зі славетним колекціонером, але вже в музеї західного і східного мистецтва. І що суттєво — з оприлюдненням нового зібрання понад 400 творів! Але це був далеко не повний список його зібрання. В цій культурній акції виявилася громадянсько-патріотична позиція автора унікального зібрання творів художників 1960–2010-х, що маніфестувала його свідоме наставлення на публічність колекції, її доступність і врешті-решт чисто одеську орієнтацію: вона сформована в Одесі — вона належить одеситам. Логіка спадкоємності — і колись те саме робили славетні одеські колекціонери, скажімо, Русов. Тож, можливо, символічно, але так сталося, що у липні в Одесі одночасно експонувалися твори двох приватних колекцій: у Художньому музеї — твори зі збірки Олександра Русова, а в Музеї західного і східного мистецтва — Кнобеля.

Світ колекціонера невід'ємний від світу художника — ці світи взаємопов'язані, особливо в наш час, коли занепала культура меценатства і коли арт-ринок потрапив у лапти споживацьких інстинктів, що ввели в поняття краси моделі кітч та гламурності. У перспективі грошового товару була розрахована цинічна орієнтація арт-ділерів на ці моделі та кола їх вузької «презентативності». Відносини між митцем і державою стали нетривкими. Держава не взяла на себе функцію виховання меценатів мистецтва, що могло б існувати об'єктивно поза моделями рекламованого піаром кітч та гламурності, які відверто та цинічно почали займатися саморекламою: *monnaieestarts — artsestmonnaie*, і це краще, ніж *monnaieetre a sec*. Кнобеля такі прикрі відносини відвертого цинізму не задовольняли, подібна реклама не відповідала засадам його моралі. Він не міг зійти з обраного шляху і тому взірцем для його діяльності служили багаті традиції давнього одеського колекціонерства.

На кого і на що розраховує художник, задумуючи новий твір? Хто його придбає? Кому він припаде до душі? Заступник директора Музею сучасного мистецтва Одеси Любов Заєва писала у вступній частині нового альбому, згадуючи цілісну гармонію відносин між колекціонером та художниками: Вона впевнено доводила, що «у Михайла Кнобеля є талант колекціонера: спілкуючись і набуваючи їх роботи, він керується власною системою вартостей, своїм смаком та творчими орієнтирами. Це завжди приносило користь. 2008 р. в Одеському музеї західного і східного мистецтва відбулася виставка робіт з колекції М. Кнобеля, присвячена 70-річчю колекціонера. Виставка мала величезний успіх і після її закінчення зібрання творів з першої колекції стало основою для створення музею сучасного мистецтва Одеси».

Отже, художники лічили на зв'язок з колекціонером, а той пішов далі у передбаченнях ситуації, що на зрізі сучасного мислення потрібні конкретні пошуку того, що підсумовує рецепцію новітнього мистецтва у сфері ідеального. Можу при тому підтвердити, яку допомогу Кнобелю завжди подавав і як поспішав до нього завжди на перший поклик його близький знайомий, можна сказати, друг Владислав Остринський, що не шкодував для втілення загальної ідеї, підтримки задумів Кнобеля ані часу, ані коштів, а також разом з ним близькі для Кнобеля побратими. Остринський щоразу був поруч зі своїм старшим колегою і завжди Кнобель відчував руку молодшого товариша: обох об'єднували внутрішні переконання

Наведемо слова ще одного фахівця культуролога професора Анатолія Баканурського, в основі формулювання яких амбівалентність понять «збирання творів-професійний зріст» поставлено бінарність вимірів колекції Кнобеля, що існує «для себе та інших, вона, як й її творець, відкрита [...] Часто набуваючи ряд робіт цілковито незнаного на арт-ринку графіка, скульптора чи живописця, він, як правило, безпомилково передбачає його мистецьку креативність». Стверджуючи професіоналізм як підґрунтя колекційної діяльності Кнобеля, професор Баканурський вводить у контекст суджень умову про необхідність зростання авторського інтелекту: колекція може бути якісною при наявності ерудиції збирача творів. Але якщо йти в судженнях далі, то слід прийняти думку, що колекціонер ставить самого художника перед потребою вибору мистецького шляху: глядач безкомпромісний і справедливо вимагає від художника ставки на якість. Колекціонер інтуїтивно це відчуває, наперед знаючи, що не має права робити помилку.

Мені судилося ще раз побувати в Одеському музеї західного і східного мистецтва 29 липня 2013 р., саме на закритті та обговоренні виставки — як на мене, в культурному сенсі у житті Одеси і далеко поза її межами відбулася неординарна подія, яку по-справжньому так і не оцінили господарі — південного, знаного в цілому світі окультуреного міста — на чолі з мером Олексієм

Костусевим. Ніхто з керівників міста не був на закритті виставки. Багата унікальна колекція музею зберігається в поганих умовах — я вже не кажу про занедбані, давно не ремонтвані через відсутність належних коштів інтер'єри красивого музею, про стелю, що протікає, про нефарбовані з обсіпаною штукатуркою стіни, — вона повинна тулитися не в стінах, вигляд яких навіть сум: до неї слід поставитись з громадянською любов'ю й позицією, віддати їй належне пошанування, подбати про гідне її статусу місце зберігання. Сам музей західного та східного мистецтва — це візитна картка міста, але цього, на жаль, не розуміє, або не здатний збагнути Олексій Костусев.

Виставка творів з приватної колекції Михайла Кнобеля водночас стала даниною пам'яті видатним одеситам минулого та сучасності на зразок господаря Одеси Маразлі, чий жертвний патріотичний чин послужив для багатьох прийдешніх поколінь взірцем служіння рідному місту і чия щедра культуроносність збагатила Одесу нетлінними пам'ятками культури та мистецтва. Приватне колекціонування в цей період досягло вершин, було означенням моральних вартостей власника, тому що власник водночас і в першу чергу жив думками та турботами про велич Одеси, дбав про одеситів, прикрашував місто будинками громадського призначення. Досить згадати Толстого, його благодійні ініціативи, його гуманістичну місію, скеровану заради звеличення рідного міста.

Повторює знову, тримаючи в пам'яті актуальність тези: колекціонерське місіонерство, про яке писалося мною в першому альбомі, виданому М.З. Кнобелем, сьогодні не втратило своєї важливості, бо створена заходами колекціонера духовна оаза була і буде далі святом для очей. Можливо, в жодному місті колишньої імперії, за винятком міст вільнолюбної Балтії, дух свободи, творчої гідності, протистояння соціалістичним офіційним доктринам, не заявив, не заявляв про себе так щиро і нестримно, як в Одесі. Поняття андеграунду має багато відповідників: неофіційне мистецтво, квартирне, або як у країнах колишнього так званого соцтабору, чемоданне мистецтво. В Одесі андеграунд 1960–1980-х став не лише засобом протесту проти тоталітарної ідеології в галузі культури, але й способом залучення регіональної пластики до світового мистецького процесу. Бо Одеса дала Заходу немало неординарних митців.

Така протестна обставина зродила яскраві самобутні, почасти героїчні постаті, прекрасні душею й творчими пориваннями. У 1960-і виникла група однодумців «Коло», які набули в активі такі неординарні якості, що їх дослідники згодом звели до творчих формул нонконформізму, фрондизму, опозиційного інституціоналізму. Одеські художники одними з перших вирвалися з тенет офіційної облуди і прорвали блокаду більшовицького терору. Другою особливістю регіону, що відзначався вільнолюбством у мистецькій творчості, було формування приватного колекціонування — справедливо сказати: і це не лише в Одесі, — яке почасти

в післявоєнний період стеження таємної поліції за людьми, а відтак страху людей мало напівконспіративний характер. До слави Одеси, в місті навіть у найскрутніші часи не бракувало меценатів, колекціонерів, що підтримували як могли художників, щедро винагороджували місто зібраними пам'ятками культури. Тому не дивно, що сьогодні мова піде про Михайла Кнобеля та його мистецьке оточення. Ясна річ, щедра інтуїція, добрий смак поєдналися в особі однієї унікальної людини — інтелігентної за способом життя, емоційної, неспокоїної, коли справа стосується колекціонування. Михайло Кнобель презентує собою старше покоління мистецької еліти сучасної Одеси, і вона була представлена в його приватному зібранні першого поклику, а потім розпочалися мистецькі пригоди із формування колекції другого поклику. Ці колекції стали перлиною в історії колекціонування порту міста, її мистецьким розарієм. Михайло Кнобель — з породи тих, які залишаються легендою мистецтва, що народжується на наших очах.

В силу властивої багатьом з нас суспільної скромності або традиційної неваги чи якихось інших егоїстичних характеристик, дріб'язкових психологічних чинників, ми часто забуваємо зауважити присутнє власне, рідне, якщо хочете національне, і любимо наголошувати на сутньому не нашому, чужому, запозиченому в інших світах, закликаємо пишатися ним та підносити його у славославності до небес.

Тож пам'ятаймо: своїми силами, руками, розумом, завзяттям, характером Михайло Кнобель зібрав дві колекції, в яких багато унікальних мистецьких об'єктів, де сконденсовані високі образно емоційні згустки людської творчості. В цьому відношенні, здобуваючи досвід і передаючи його іншим, ми, як давні римляни, docendodiscimus (повчаючи, самі вчимося). Михайло Кнобель — це одеський Борис Ханенко.

У приватному зібранні Михайла Кнобеля — сучасна мистецька еліта, мистецька лейб-гвардія, перший ешелон новітньої мистецької культури.

Колекція демонструє світовий стандарт сучасності, бо вона позбавлена сухості, черствості й наповнена потоками почуттєвого енергетизму. У ній добрі сотні гідних суспільної уваги добірних імен, основним мотивом діяльності яких є слугування обраній професії та гуманістичній ідеї.

Одесити — і не лише — зі збірки Кнобеля — це новизна та одночасно традиція, бо початок новизни виявляє основи традиції. Проміння мистецької новизни осягає досвіткове сходження міленіуму (в усій суперечності, блуканнях та манівцях перехідної епохи), осягає його обрієву далечінь людяністю та добром, яких сьогодні у добу крайнього меркантилізму так бракує, осягає усіх нас спалахами ліризму, позитивних емоцій. Чи прагнемо, спрагматизовані почасти духом топ-культури та меркантильністю сучасної цивілізації, іншого, здоровішого, яснішого і впевненішого в наш зічерствілий час?!.. Очевидно: таки прагнемо!